

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТИТЕЛЬСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ О.О.ПАЛІЦИНА

Олександр Олександрович Паліцин - талановитий архітектор, літератор, перекладач творів французьких просвітителів і, крім того, перший перекладач *"Слова о полку Ігоревім"* в Україні. Засновник Попівської (Паліцинської) академії.

За влучним висловом В.Н.Каразіна, О.Паліцину *"...обязаны мы большей частью началами европейского быта в Украине"*¹.

Існує версія, що предком О.Паліцина був келар Троїцько-Сергіївської лаври (1608-1619), організатор його оборони (1618), письменник Авраам (в миру - Аверкій Іванович).

Сам Олександр Олександрович народився у 1749 р. Навчався у кадетському корпусі, де сподобався фельдмаршалу Румянцеву, який забрав його служити ад'ютантом до Петербурга. Його товаришами по службі були Завадовський, Безбородько та інші діячі того часу, але, на відміну від них, військової кар'єри зробити не зміг. Наступного дня після Кагульської баталії (12 липня 1770 р.) Паліцин у розмові з товаришами *"...захотел блеснуть своей ученостью"* і почав доводити, що їхня *"...победа была бы еще блистательнее, если бы..!"* Про це дізнався Румянцев, який спростував усі *"если бы"* і виключив Паліцина зі штабу своєї армії, відрядивши його до якогось полку. Але там Паліцин так і не з'явився і у віці 21 року пішов у відставку, здобувши чин прем'єр-майора².

У період 1771-1772 рр. він одружився і згодом переїхав до с.Попівка Харківської губернії, неподалік від повітового міста Суми (нині с.Залізняк Сумської області), де і пройшла більша частина його життя.

Будинок О.Паліцина не зберігся. У краєзнавчій літературі зустрічаються згадки про існування в Залізняку *"подільського дому"* Кириякових (рос. Кириаков), в подальшому перебудованого, з яким і пов'язується історія так званої *"Попівської академії"*. Спосіб життя *"попівського пустельника"*, як себе називав О.Паліцин у поетичних творах, відповідав тодішнім уявленням дворянського стану про життя на лоні природи³.

Олександр Паліцин був людиною щирою і добродушною, тому Ярославський пише: *"Об образе... жизни (Палицина), о его правилах и об удовольствии, какое находил он, чтоб*

*приласкать молодых людей, передать им свои познания, свой вкус и никогда никому не отказывать в нужных им советах или планах для построек, без всякого с их стороны возмездия, кроме приязни*⁴.

*“...Цей майор в одставці, власник 30 душ крепаків, мешканець глухої провінції - відіграє досить поважну роль в культурному житті країни, бо й більше - бере близьку участь у літературних суперечках того часу, у відомій боротьбі “каразіністів” з “шишковістами”*⁵.

Тут Паліцин займався, в першу чергу, архітектурою. Саме завдяки його плідній роботі з’являються церкви, храми, звичайні будинки та навіть цілі вулиці. Документально це підтверджує опис діяльності Паліцина Ярославським. У маєтку Штеричевої за планами Паліцина було збудовано великий кам’яний дім. На горішнім поверсі було влаштовано домову церкву. *“Также были построены два каменных флигеля, оранжерея, двор огражден решеткой и все деревянные службы на заднем дворе; заведены близ дома обширный цветник и фруктовый сад”*.

У Кам’янці, маєтку Надаржинських, за планом Паліцина збудовано на високій горі *“каменную првосходную церковь, которую видно, едучи даже по дороге из Ахтырки в Богодухов”*.

Г.Р.Шидловському у Старому Мерчику, *“он выстроил каменный огромный двухэтажный дом на высоком цоколе; внизу помещались печи и от них нагревались стены залы и гостиной в два света с хорами для музыкантов. Напротив был каменный двухэтажный флигель для помещения кухни и прислуги. Еще два каменных флигеля, один для приезда гостей, а другой для дворецкого; на заднем дворе каменные конюшни и сараи. В саду каменный манеж, беседка, резервуар и ротонда в виде круглого храма в два этажа со сводами; наверху, бывало, играет музыка, а внизу в прохладе отдыхают посетители. Все домашние и садовые постройки обнесены были каменной оградой. Сверх того и на селе построены были два каменные двухэтажные дома”*.

Для багатого дідича, таємного радника М.І.Комбурля, О.О.Паліцин збудував у селі Хотінь *“большую каменную оранжерею”, конюшню и целую улицу деревянных сельских домов для музыкантов, певчих и домашней прислуги*⁶.

Крім таланту архітектора, Паліцин відзначився ще й своєю літературною діяльністю. Його ім’я, в першу чергу, пов’язується з

першим перекладом *“Слова о полку Ігоревім”* в Україні, також відомі його переклади французьких авторів. Окрім перекладів, О.Паліцин і сам писав. Особливого розквіту його літературна діяльність набула в останні роки життя. Деякі вчені стверджують, що літературна діяльність Паліцина була перервана у молодому віці, а вже більш зрілим він знову до неї повертається. Свідченням на користь цього може служити послання Є.Станевича *“К Александру Александровичу Палицыну”*: *“...Когда чрез тридцать лет заставил вновь тебя Писать стихи...”*⁷.

Та і літературний доробок - не останній внесок Паліцина в культуру нашого краю. Професор М.Ф.Сумцов писав: *“Деятельность Палицына совпала по времени и по направлению с деятельностью В.Н.Каразина, и эти два человека положили краеугольные камни в деле развития просвещения в Харьковской губернии”*⁸.

В цей час *“начала оказывать заметное влияние на высшее харьковское общество европейская образовательная стихия. Она нашла себе приют преимущественно в Сумском уезде. У Сумских дворян еще в 1767 году возникла мысль об основании в Сумах университета. Тут же и образовался литературный кружок Палицына”*⁹.

Переїхавши до Попівки, О.Паліцин об’єднав навколо себе велику кількість людей, з яких склався літературний гурток, що згодом дістав назву *“Попівська академія”*. З часом саме на її ґрунті виникла ідея створення університету для дворянських дітей у Сумах. Це підтверджує професор А.Г.Слюсарський: *“На Слобожанщине имело место создание литературного кружка в 60-х годах XVIII столетия. Известный архитектор Сумщины А.А.Палицын организовал такой кружок в с.Поповка... Участники кружка поставили вопрос про открытие университета на Слобожанщине...”*¹⁰.

Членами Попівської академії стали найближчі друзі О.О.Паліцина. Серед них: В.Н.Каразін, М.Ф.Алфьоров, В.І.Ярославський, Є.І.Станевич, В.В.Капніст, І.Ф.Богданович, В.Л.Пушкін та інші відомі діячі. До академії також входила дружина О.О.Паліцина - Авдотья Олександрівна.

Діяльність академії все ж не залишилася непоміченою, і в 1805 р. в Харкові було відкрито університет. 24 листопада 1809 р. Паліцина обирають почесним членом Харківського університету, як *“ревнителя просвещения местного края”*. До того, як це

сталось, О.О.Паліцин подарував деякі рукописи своїх творів університету. Згодом, після високої оцінки професором І.Ризьким¹¹, їх було видано у друкарні цього навчального закладу.

Але, здається, і цього не було достатньо для того, аби Паліцин увійшов до історії, оскільки *“і Сковорода, і Каразін, і навіть Квітка давно вже зробилися надбанням науки; ще року 1866 вийшла “Украинская Старина” Г.Данилевського, де підбивалися підсумки діяльності названих осіб. Незабаром по виході цієї книги один з учнів Паліцинових, В.Ярославський, у листі до автора її висловлював “надежду, что Вы, милостивый государь, в следующих выпусках о других украинских деятелях признаете и Палицына достойным поместить в числе прочих людей отличного ума и познаний Вашей отчизны, хотя он и не в ней родился, равно как Сковорода”*¹².

Отже, внесок О.О.Паліцина до культури Слобідської України очевидний. Він перший започаткував тут традиції європейського побуту, перейнявся проблемою освіти дворянських дітей та просвітництва місцевого населення. Він об'єднав навколо себе культурну еліту Слобожанщини і залучив її до творів французьких класиків, і саме йому ми маємо завдячувати створенням у 1805 р. Харківського університету, бо саме на основі створеної ним Попівської академії зародилася ця ідея.

¹Сумцов Н. Просветительная деятельность Палицына // Труды Харьковской комиссии по устройству XIII археологического съезда в г.Екатеринославе: сб. Харьковского историко-филологического общества. Т.6. - X., 1905. - С.164-181.

²Айзеншток Я.Я. О.Паліцин. З культурного минулого Слобожанщини // Записки історично-філологічного відділу. Кн.ХІІІ-ХІV. - 1927. - С.57-69.

³Черкасова К.Т. О.Паліцин і художня культура Слобожанщини кінця ХVІІІ - поч. ХХ // Українська біографістика: Збірник наукових праць. - Вип.3. - Київ, 2005. - С.249.

⁴Айзеншток Я.Я. Вказ. праця. - С.59.

⁵Там само. - С.61.

⁶Там само. - С.61-62.

⁷Там само. - С.63.

⁸Там само. - С.57.

⁹Тесля М., Близнюк А. Паліцинська академія (Культурно-освітнє життя Сумщини). - Суми, 2004. - С.97.

¹⁰Там само. - С.98.

¹¹Айзеншток Я.Я. Вказ. праця. - С.57-59.

¹²Там само. - С.58.